

Радојица ЈОВИЋЕВИЋ*

АКТУЕЛНЕ ЛЕКСИЧКЕ И ГРАМАТИЧКЕ А{Б}НО{Р}МАЛИЈЕ – Наслов овога рада произишао је из исказа у медијима –

Апстракт: У овом раду аутор анализира, на основу примјера из медија, како језик данас у „царству позајмљеница и фраза”, у процесу европеизације губи сваки смисао. То се посебно односи на лексику у којој обично долази до „неприродног” помјерања значења. За прикривање правог значења ријечи користе се и еуфемизми. Тој стихији подлијежу сви – политичари, новинари извјештачи у медијима о дневним збивањима, са разних састанака, са спортских терена и сл. Ту се често нађу и они који би најмање смјели – писци и језикословци.

Кључне ријечи: језик, граматика, лексика, значење, норма, стандард, еуфемизам, култура, комуникација

Пренаглашену – а по некима и дириговану – медијску пажњу у Србији изазвала је *институција кућног затвора*, уведена за оптужене који су се нагодили с тужилаштвом. *Лице осуђено на кућни затвор* не смије да изиђе из куће без одобрења суда, а и то „само у случају преке потребе”. А да би суд био сигуран да то лице за вријеме издржавања казне не напушта дом, дужно је да *на нози носи специјални електронски одашиљач*. Ова справа – коју смо донедавно могли да видимо само у америчким филмовима – региструје сваки покрет и на сваких двадесет секунди преко сателита шаље податке контролном центру, спремном да смјеста реагује. С тим у вези намеће ми се питање: *да ли је нормално да се тај одашиљач зове електронска наруквица, а не инсталира се на руци већ на нози*, јер се једино тако њен носилац може спријечи-

* Редовни професор на Филолошком факултету у Београду

ти да самовољно не одшета из „дворца Зенде“? Логичније би било да се тај уређај зове *наногвица*, поготову што та ријеч већ постоји, додуше у значењу *дио одјеће који се носи преко чарапе, докољеница, гамашна (камашна)*. Ново значење нимало не би сметало досадашњем, ријеч би само престала да буде једнозначењска. То, међутим, нико не исправи, па ће – захваљујући модернизацији пеналног система – у језик (упркос логици) ући звање *носилац //носилица електронске наруквице*.

Могућност помјерања и ширења поља значења ријечи је природан процес у језику. Но неки пут долази и до „неприродног“ помјерања значења, као, на примјер, када нам моћници нешто *наређују*, а кажу да нас *охрабрују*. За слично прикривање правога значења ријечи, тачније: за прикривање истине, често се употребљавају *еуфемизми*, на примјер: *ситуација је сложена* = стање је тешко; *немили догађаји* = ружна збивања; *социјални проблеми* = биједа; *привилегован живот* = огромно богатство; *побољшање технике испитивања* = мучење затвореника; *побиједио је мир* = изгубили смо рат. Врхунски еуфемизам савременог свијета је израз *колатерална штета* умјесто сурове истине – *побијени су невини цивили*.¹

„Неиспитани су путеви и странпутице по којима лутају значења појединих речи“.² То свакодневно потврђује говор наших јавних посленика у медијима свих врста. Ту једни другима конкуришу или заједнички дјелују на „мучењу језика“ многи политичари, многи (не сви) новинари, готово сви тзв. ТВ *водители*, од којих неки *своје емисије проглашавају култним*, а представљају се и као *новинари (мада су без иједне новинарске „илајфне“)*, затим „блиц-преводиоци“ ТВ филмова и ТВ серија, а за свима њима нимало не заостају ни спортски коментатори, као и све већи број учесника разних ТВ „шоу-а“. Има ту и писаца, који без помоћи лектора објављују све што напишу из „прве руке“, не знајући да је и један Иво Андрић и те како уважавао лекторске интервенције.

У овој прилици навешћу само неке из обиља језичких *будибоксналица* што се готово свакодневно јављају у нашим медијима.

Не знам да ли нас храбри или плаши крупан наслов у Политици (27. 2. 2011): „*Боље пролазимо, али рђаво стојимо*“. Зар ово не подсећа на ријечи које је на једној сјајној гозби изрекао чувени старогрчки држав-

¹ Исп. Ј. Стевановић, *Трендови. Нисам болесник, ја сам пацијент*, Политика, 23. јануар 2011.

² Исп. Иван Клајн, *Странпутице смисла*, НИН, Београд 2000, 74.

ник и војсковођа Темистокле: „Заиста, дјецо, сигурно бисмо пропали да већ нијесмо пропали”³.

„Осврнимо се на оно што је испред нас”⁴ позива један политичар, а министар, познат по честој употреби поштапалице „значи” (sic! – с дугоузлазним акцентом на другом слогу ове двосложне ријечи!), каже: „Очекујем да наредни дани, као и претходни дани, буду простор за преговоре”⁵.

Његов колега, познат као „Напросто”, на све гледа „спортским очима” (а није задужен за спорт): „Не слажем се да Мирко Цветковић (предсједник владе Србије) није добар ‘капитен’. *Напросто* су тешка времена. Очекујем да са једном бољом енергијом *стартујемо ову годину* и испунимо обећања која смо дали”⁶.

Како разумјети изјаву политичара: „Реч канибализам ћу добро запамтити и мислим да ћу је након тога заборавити”⁷. Да ли ће је запамтити или заборавити?

А како разумјети фразу: „Став социјалиста је да се реконструкцији владе приступи на стручан начин, како би се постигла *оптимизација њеног рада*”⁸. Очигледно је непознавање разлике између ријечи *оптималност* (нешто што најбоље одговара) и *оптимизам* (животна ведрина). Вјероватно да је – у ишчекивању таквог душевног расположења Владе – у Београду већ основан *Клуб оптимиста*.

Без те животне ведрине звучи наслов књиге „*Бол за понети*”, како је Радмила Пеција Урошевић⁹ насловила збирку својих кратких прича. „Некоме је, изгледа, веома слично: ‘бол за понети’ и ‘бурек за понети’: „Зар ауторка није имала лектора који би јој, ако то већ није научила много раније, скренуо пажњу да се у српском народном и књижевном језику тако не каже” пита Љиљана Калезић. Не знам да ли је списатељица имала у виду бурек „за понети” или „за појести”. Слична је и конструкција „за очекивати је”, али их све надмашује преводилац фил-

³ Плутарх, *Славни ликови антике (Упоредни животописи)* II, Матица српска, Нови Сад, 1990, 41.

⁴ РТС, „Око”, 9. 2. 2011.

⁵ Дневник РТС, 14. 2. 2011.

⁶ ТВ Б92, 9. 2. 2011.

⁷ Чедомир Јовановић, лидер ЛДП-а. Политика, 3. 4. 2011, стр. 17.

⁸ Шеф посланичке групе СПС-ЈС Бранко Ружић у емисији „Кажипрст Б92”, 3. 3. 2011.

⁹ Политика, 3. 4. 2011.

ма недавно приказаног на телевизији: „Тони и Едвард су се распитивали има ли у близини нека кућа за опљачкати”¹⁰.

И кад сам већ код преводилаца филмова, из *ниске* њихових „*бисера*” издвајам само један: девојка долази на састанак с момком и одмах га пита: „*Како ти изгледам?*” – „*Fascinating*”, одговара момак, што бих ја превео са „дражесно”. А преводилаца се одлучила за – „*Изгледаш страва!*”

Говорна култура је посебно угрожена на телевизији, зато што „о томе нико не води рачуна. Спикерско занимање је практично укинато, а лектори су такорећи протјерани. То се види по водитељима који уживају у својој самодопадљивости... Мислим да је *прије свега говорни стандард* веома угрожен. Фонд ријечи којим баратају наши новинари и водитељи је катастрофалан”¹¹, каже Иван Бекјарев.

И заиста, у њиховом лексичком фонду не постоје, на примјер, ријечи *веома* или *врло* – сад је све *јак*; чак и кад је нешто *веома слабо* – сад је *јак* *слабо*. Они не знају за именице *говор*, *разговор*, сад је све *прича*; сад се *не говори*, *не разговара*, сад се само *прича*, као у најави: „И сад кад смо заједно *одгледали ову причу*, *видели сте причу*. Ово је *увод у нашега госта*”, у једној реченици *наприча се приче* водитељка у ударној ТВ емисији¹². Неко ко говори енглески, њемачки, руски, сад *више не говори* – он *прича три страна језика*, као што ни *дете није проговорило*, него је *пропричало*¹³. Мора да ће бити водитељ. Муку им задају и бројеви иза децималне запете, тешко их слажу с цијелим бројем. У том погледу, обавјештавајући јавност о продаји Телекома показали су велику „разноврсност”: „Најнижа цена за коју ће Србија продати Телеком је *један зарез четири милијарду (sic!) евра*” чуло се на једној ТВ, на другој „*један зарез четири милијарде евра*”, на трећој „*једна запета четири милијарда евра*” и да даље не набрајам, а нико није знао да прочита да ће најнижа цијена бити – (1,4) *једна милијарда и четири стотине милиона евра*. Тако се не би спотицали ни о зарез ни о запету.

Медијски посленици све рјеђе употребљавају придјев *узастопан*, *-нна*, *-пно* и прилоге *узастопно* и *узастопнѓ*. Сад им је ближе за *редом*, најчешће баш тако – као двије ријечи (предлог и именица), мада би морали знати да онѓ (на које се углѓдају) ту ријеч правилно изговарају

¹⁰ Investigation discovery, 7. 3. 2011.

¹¹ Иван Бекјарев, На телевизији је веома угрожен говорни стандард, ТВ ревија 22. марта 2011.

¹² РТС – Београдска хроника, 7. 3. 2011.

¹³ Исп. Миодраг М. Јемуовић, Који језик причаш, Политика, 24. 12. 2010.

као једну, то јест као прилог *з̄рѣдом* (с краткосилазним акцентом на првом и дужином на другом слогу). У употреби „за *рѣдом*” предња-че спортски репортери, који се иначе више баве статистиком и рођенданским датумима спортиста него што прате збивања на самом терену. Све *узáстопне победе* српског тенисера Новака Ђоковића за њих су „победе за *рѣдом*”. Но то им је мања грешка од схватања значења глагола *одрадити*, на примјер: „Овај фудбалер је *одрадио казну од две утакмице неиграња*” или вијест да је талијански „бициклиста Рикардо Рико *одрадио* двадесетомесечну *суспензију*”¹⁴. Како су то фудбалер и бициклиста могли *да одраде* ако им је било *забрањено да раде*, то јест да се такмиче?

Древни поздрави при одласку или при било ком растанку – *збогом* и *до виђења* (*довіђења*) – све очигледније узмичу пред готово свеопште прихваћеним „презентско-футурским” – *видімо се!* и пристижућим *чүјемо се!* Употреба овог свршеног презента у футурском значењу постала је „нека врста клишеа, шаблона, стереотипа коме... у свакодневној говорној комуникацији” тешко одолијевају „чак и образовани људи, па и они који нису нимало равнодушни према огрешењима о норму књижевног језика”, каже Божо Ђорић¹⁵. Зар је онда чудно кад ТВ водитељи, одјављујући једну, најављују сљедећу емисију вијести ријечима: „*Са новим информацијама видимо се за сат времена*”¹⁶. Питање: Како ли ће *гледаоци да се виде са вијестима* и зар није довољно рећи за (*један*) *сат* (а не *сат времена*) кад се зна да је *сат мјерна јединица само времена* и ничег другог?¹⁷ Хоће ли неко рећи: „*динар новца*” или „*еуро новца*”?

Најјаче „упориште” „*видимо се*” има у свакодневној емисији „Слагица” на РТС-у, у којој се једна од двију водитељки до неукуса труди да што егзалтираније најави особу што надзире исправност квиза, на примјер, 5. маја 2011: „Имамо једног младоликог супервизора – госпођа Н. Н.” Ваљда „имамо” *младолику супервизорку!* А што се тиче „*видимо се*”, водитељка га је у једној емисији употријебила и у несвршеном и у свршеном облику. На почетку: „Драги пријатељи, *видимо се осамнаес-*

¹⁴ ТВ Б92, 9. 2. 2011.

¹⁵ Исп. Божо Ђорић, Стандард и субстандард, Унив. изд. „Константин Преславски”, Шумен 2005.

¹⁶ Исп.: „Видимо се са новим информацијама тачно у подне”. ТВ Авала, 20. 2. 2011.

¹⁷ Исп. Мирослав Турудић, (М)учење језика. Прилог за антологију новинарске неписмености. Новости, Београд, 1999, 23.

ти пут” и на крају – „Видимо се!”, мада иначе емисију чешће одјављује ријечима: „Све најбоље! Па се видимо” (!!!)

Обје те варијанте – и „видимо се!” и „па се видимо” све се чешће чују, као и „чујемо се” и „па се чујемо”, а већ је ту и „нађемо се”. За „видимо се” и „чујемо се” Божо Ћорић је прије десетак година написао да се „употребљавају на растанку (или на крају телефонског разговора) као израз жеље за новим сусретом”.¹⁸ Ако је некад и било тако, данас, кад се и љубав назива хемијом, „видимо се” и „чујемо се” (чини ми се) више немају ту боју и готово да служе – што би рекла младеж – за „откачињање” саговорника. Зато ја и остајем при – *До виђења!*

¹⁸ Божо Ћорић, н. д.